

Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija): Pitanja i odgovori

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Nasilje nad ženama je strukturalna i globalna pojava koja ne poznaje društvene, ekonomske ili nacionalne granice. Radi se ozbiljnom kršenju ljudskih prava koje se i dalje uglavnom ne sankcioniše. Svakog dana žene se u Evropi psihički i fizički zlostavljaju u „sigurnosti“ svojih domova, proganjaju, uznemiravaju, siluju, sakate, porodica ih primorava na sklapanje brakova ili se sterilišu protiv svoje volje. Primjeri nasilja nad ženama su mnogobrojni, kao i njegove žrtve. Nacionalna i evropska istraživanja i kampanje podizanja svijesti pokazala su koliko su nasilje u porodici i seksualno nasilje rasprostranjeni. Otkrića do kojih je došao pokret ‘#MeToo’ širom Evrope ukazala su na razmjeru seksualnog zlostavljanja žena i poteškoće za žene da progovore o takvom nasilju. Mnoge žene se isuviše boje ili stide da bi potražile pomoć, ponekad plaćajući šutnju svojim životom. One koje progovore, drugi ne čuju uvijek. Nasilje u porodici je još jedan isuviše čest oblik nasilja kojim su uglavnom pogođene žene, ali i muškarci, djeca i stariji. Protiv malog broja počilaca se vodi sudski postupak, a još manji broj biva osuđen.

■ Preuzimajući vodeću ulogu u zaštiti ljudskih prava, Savjet Evrope je usvojilo Konvenciju o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (poznata kao „Istanbulska konvencija“). Istanbulska konvencija je opšteprihvaćena kao pravni instrument koji ima najširu primjenu s ciljem sprječavanja i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici kao oblika kršenja ljudskih prava. Od njenog otvaranja za potpisivanje 2011. godine, dobila je značajnu podršku na svim nivoima, na nacionalnom i regionalnom nivou, na nivou lokalnih vlasti, javnosti, parlamenata, drugih nacionalnih, regionalnih i međunarodnih organizacija za zaštitu ljudskih prava, organizacija civilnog društva, medija i akademske zajednice. Dobila je nacionalne i međunarodne nagrade za viziju zaštite žena i djevojčica od nasilja.

■ Konvencija je stupila na snagu 2014. godine, samo tri godine nakon njenog usvajanja, čime se pokazala kako potreba zemalja članica za postojanjem pravno obavezujućeg međunarodnog ugovora kojim će se voditi u nastojanju da se okonča rodno zasnovano nasilje, tako i njihova politička predanost principima i vrijednostima ugrađenim u konvenciju.

■ Uprkos jasno navedenim ciljevima konvencije, ozbiljnosti pojave i njenog uticaja na žrtve i na društvo, brojne vjerske i ultrakonzervativne grupe su tokom prethodnih godina širile lažne narative o konvenciji, a naročito o pojmu „roda“ sadržanog u tekstu. Ova pogrešna prikazivanja moraju biti razotkrivena i riješena naglašavanjem ciljeva Istanbulske konvencije, a to su iskorjenjivanje nasilja nad ženama i zaštita ljudskih prava žena.

KOJI SU TO CILJEVI ISTANBULSKE KONVENCIJE?

■ Zaustavljanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici mora biti važan politički cilj svake vlade koja je opredjeljena da štiti ljudska prava za sve. Tokom proteklih trideset godina u velikom broju zemalja članica Savjeta Evrope preduzeti su brojni važni koraci, međutim postojeći propisi se često nedovoljno sprovode, pomoć i podrška žrtvama je oskudna ili nedovoljno finansirana, a seksistički stavovi i dalje prevladavaju. Štaviše, postojeći propisi i raspoloživa podrška se u velikoj mjeri razlikuju od jedne do druge države, što stvara velike razlike u zaštiti.

■ Istanbulska konvencija od vlada koje su je ratifikovale traži da donesu sveobuhvatan skup mjera za rješavanje svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Cilj svake odredbe Konvencije je da spriječi nastanak nasilja, da pomogne žrtvama i da obezbjedi da se počinioci izvedu pred lice pravde. Konvencijom se traži da se različiti oblici nasilja nad ženama, na primjer nasilje u porodici, proganjanje, seksualno uznemiravanje i psihičko nasilje, odrede kao krivična djela i zakonom predvide sankcije. Dati pravni termin nasilju nad ženama i znati da je ono krivično djelo pomoći će da se ono zaustavi.

■ Izrada konvencije koja sadrži skup pravno obavezujućih standarda za veću zaštitu i podršku važan je korak ka sveobuhvatnom i usklađenom odgovoru s ciljem obezbjeđivanja života bez nasilja za sve žene.

KOJA JE DODANA VRIJEDNOST ISTANBULSKE KONVENCIJE?

■ Konvencijom se jasno ističe da se nasilje nad ženama i nasilje u porodici više ne mogu smatrati privatnom stvari već da države imaju obavezu da, opsežnim i integrisanim politikama, spriječe nasilje, zaštite žrtve i kazne počinioce. Prihvatanjem konvencije vlade su obavezne da izmjene zakone, uvedu praktične mjere i izdvoje resurse za usvajanje nulte tolerancije nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Sprječavanje i suzbijanje takvog nasilja više nije stvar dobre volje već pravno obavezujuća obaveza. Time će se pomoći žrtvama u cijeloj Evropi, ali i šire.

■ Osim pravnih obaveza, konvencija takođe šalje i važnu političku poruku društvu u cjelini da je nasilje nad ženama i nasilje u porodici neprihvatljivo. Njen cilj je da se prikaže stvarnost mnogih žena i djevojčica koje su iskusile nasilje, da se podigne svijest i da se dugoročno promijeni način razmišljanja.

PRIMJENJUJE LI SE ISTANBULSKA KONVENCIJA SAMO NA ŽENE?

— Ne. Konvencija se u najvećoj mjeri primjenjuje na žene, jer obuhvata oblike nasilja koje doživljavaju samo žene zato što su žene (prinudni abortus, genitalno sakaćenje žena) ili koje žene doživljavaju mnogo češće nego muškarci (seksualno nasilje i silovanje, proganjanje, seksualno uznemiravanje, nasilje u porodici, prinudni brak, prinudna sterilizacija). Ovi oblici nasilja su rezultat nejednakog odnosa moći između muškaraca i žena i posljedica diskriminacije žena.

— Međutim, i muškarci doživljavaju neke oblike nasilja obuhvaćene konvencijom, kao što je nasilje u porodici i prinudni brak, iako brojčano rijeđe i često u blažim oblicima. Konvencija to prepoznaje i podstiče članice da njene odredbe primjenjuju na sve žrtve nasilja u porodici, uključujući muškarce, djecu i starije. Države mogu izabrati da li će konvenciju primjenjivati na ove žrtve nasilja u porodici ili ne.

ZAŠTO ISTANBULSKA KONVENCIJA GOVORI O „RODNO ODREĐENOJ PRIRODI“ NASILJA NAD ŽENAMA I NASILJA U PORODICI?

— Konvencija govori o „rodno određenoj“ prirodi nasilja nad ženama ili o „rodno zasnovanom nasilju“ jer se bavi oblicima nasilja koji su usmjereni na žene zbog toga što su žene i/ili nesrazmjerno pogađaju žene (vidi ranije u tekstu). Upravo je to razlog zašto se nasilje nad ženama i nasilje u porodici ne mogu rješavati bez sagledavanja pitanja rodne ravnopravnosti.

— Konvencija, stoga, stavlja iskorjenjivanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici u kontekst postizanja de jure i de facto rodne ravnopravnosti. U preambuli Konvencije prepoznaje se strukturalna priroda takvog nasilja, koje je i uzrok i posljedica nejednakog odnosa moći između žena i muškaraca i koje ograničava napredovanje žena u punoj mjeri.

■ Istanbulska konvencija ne nastoji da „ukine razlike“ između žena i muškaraca niti podrazumijeva da su žene i muškarci „isti“ ili da to treba da budu. Međutim, konvencija zahtjeva radnje kako bi se suzbila ideja da su žene inferiornije od muškaraca. Predrasude, stereotipi, običaji i tradicije u brojnim oblastima i dalje favorizuju muškarce, na primjer u privatnoj i javnoj sferi, političkom životu, na poslu, u obrazovnom sistemu, u prijavljivanju krivičnih djela policiji, ili na sudu. Sve to dodatno otežava ženama da izađu u javnost i podijele svoja iskustva nasilja i otežava poštovanje njihovih prava.

ZAŠTO ISTANBULSKA KONVENCIJA SADRŽI DEFINICIJU „RODA“?

■ Konvencija postavlja obavezu sprječavanja i suzbijanje nasilja nad ženama u sklopu šireg okvira postizanja jednakosti između žena i muškaraca. Autori stoga navode odnos između žena i muškaraca, njihove uloge i atribute u društvu, i zato su smatrali važnim da se da definicija pojma „rod“. Svrha ovog pojma nije da se zamijeni biološka definicija „pola“ niti pojmova „žene“ i „muškarci“, već da se njim naglasi u kojoj mjeri nejednakosti, stereotipi i, otuda, nasilje ne potiču od bioloških razlika već od društvenog koncepta, odnosno iz stavova i shvatanja načina na koji su i na koji žene i muškarci treba da budu dio društva.

■ U članu 3(v) objašnjava se, dakle, da za potrebe konvencije „rod“ označava „društveno određene uloge, ponašanja, aktivnosti i atribute koje dato društvo smatra prikladnim za žene i muškarce.“ Istraživanje je pokazalo da određene uloge ili stereotipi proizvode neželjene ili štetne prakse i doprinose da se nasilje nad ženama smatra prihvatljivim. Prema tome, član 12. (1) odredjuje iskorjenjivanje predrasuda, običaja, tradicije i drugih praksi koje se zasnivaju na ideji inferiornosti žena ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca kao opštu obavezu sprječavanja nasilja. S druge strane, razumijevanje uticaja takvih predrasuda, običaja i tradicija omogućuje vladama da usvoje „razumijevanje“ nasilja „iz rodne perspektive“ kako se to zahtijeva Konvencijom.

■ Definisanje pojma „rod“ pomaže i u razumijevanju definicije „rodno zasnovanog nasilja nad ženama“ koje označava „nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno utiče na žene“ kako je definisano u članu 3(g).

■ Ovo nije prvi put da se pojam „rod“ pojavljuje u međunarodnim pravnim instrumentima. Međutim, poteškoće vezane za prevod pojma „rod“ i njegovog razlikovanja od pojma „pol“ u jezicima koji nemaju tačan ekvivalent nekada se koriste da se izazovu polemike o konvenciji i njenom značenju. Takve poteškoće ne mogu biti izgovor za odbijanje konvencije ili prepreka njenoj primjeni: konvencijom se ne traži prilagođavanje domaćeg pravnog sistema da bi se u njega uvrstio pojam „roda“, već se ovaj pojam koristi da se objasni svrha mjera koje konvencija traži od država da usvoje i sprovedu. Konvencija je već ratifikovana i primjenjuje se u zemljama u kojima se koriste jezici u kojima ne postoji tačan ekvivalent pojma „rod“ (koji pripadaju različitim jezičkim porodicama, na primjer, germanski, romanski, slovenski jezici, itd.), a da pri tom to ne dovodi do kontroverzi.

DA LI ĆE OBEZBJEĐIVANJE VIŠE PRAVA ŽENAMA PREDSTAVLJATI PRIJETNJU ZA PORODICE?

■ Cilj konvencije nije da uređuje porodični život i/ili strukture porodice, pa tako ne sadrži ni definiciju „porodice“ niti promoviše određeni oblik porodice. Konvencijom se od vlada traži da osiguraju bezbjednost žrtvama nasilja koje se nađu u opasnosti u svom domu ili kojima prijete članovi porodice, supružnici ili intimni partneri, što je, nažalost, načešći oblik nasilja.

■ Pošto je njen cilj rješavanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici gdje god se ono dešava, njena primjena se ne ograničava na vjenčane bračne drugove već obuhvata sve partnere, u bračnoj zajednici ili izvan nje, bez obzira da li su oni istog ili različitog pola. Niti jedna grupa žrtava nije isključena iz zaštite na osnovu njihovog bračnog stanja ili po bilo kojoj drugoj osnovi diskriminacije obuhvaćenoj ovom konvencijom.

■ Za svakog ko živi u nasilnoj vezi konvencija nastoji da ponudi bezbjednost, zaštitu i podršku, kao i izgleda za izgradnju života bez nasilja. To je naročito važno kada su uključena djeca, jer je svjedočenje nasilju kod kuće takođe veoma štetno. Ono ima doživotne posljedice na djecu i upravo zbog toga konvencija daje prednost bezbjednosti u odnosu na starateljska prava u porodicama razorenim nasiljem. Istanbulska konvencija ne dovodi u pitanje koristi od zajedničkog starateljstva, ali nastoji da obezbjedi da kontakt s djecom ne ugrozi prava i bezbjednost žrtava i djece. Stvarna prijetnja porodicama je nasilje kao takvo, a ne mjere čiji je cilj zaštita i podrška žrtvama nasilja.

ŠTA ISTANBULSKA KONVENCIJA KAŽE O RODNIM STEREOTIPIMA I OBRAZOVANJU?

■ Ponavljanje rodni stereotipa u obrazovanju znači ograničavanje razvoja prirodnog talenta i sposobnosti djevojčica i dječaka, njihovih obrazovnih i profesionalnih izbora kao i životnih mogućnosti. Obrazovanje koje djeca dobiju u velikoj mjeri utiče na način na koji razmišljaju o sebi, svojim vršnjacima i na način na koji se ophode prema drugom polu. Ništa od onoga što se uči u obrazovnim institucijama ne bi trebalo da dovede do toga da mladi naraštaji vjeruju da su rodno zasnovana diskriminacija i nasilje nad ženama prihvatljivi.

■ Zbog toga se Istanbulsom konvencijom nastoji da se kroz obrazovni sektor promovišu vrijednosti ravnopravnosti polova, uzajamno poštovanje i nenasilje u međuljudskim odnosima, nestereotipne rodne uloge, pravo na lični integritet i svijest o rodno zasnovanom nasilju i potrebi da se borimo protiv njega (član 14). Podučavanje djece o ovim vrijednostima pomoći će im da postanu demokratski i građani puni poštovanja. To ne utiče na njihovo seksualno opredjeljenje niti na njihov rodni identitet.

■ Autori Konvencije smatrali su ovo važnim aspektom sprječavanja nasilja nad ženama, jer se stavovi, uvjerenja i obrasci ponašanja oblikuju veoma rano u životu. Podučavanje ranije pomenutih

vrijednosti u formalnom i neformalnom obrazovnom okruženju može u velikoj mjeri pomoći da se nasilje nad ženama učini neprihvatljivim. Državama članicama se u članu 14. daje najveća moguća fleksibilnost, jer je odluka o tome kada i na koji način ponuditi takvo podučavanje u domenu njihove diskrecije.

■ Suzbijanje rodni stereotipa ne znači rušenje tradicije i običaja. Prenosjenje običaja ili uvjerenja s generacije na generaciju važno je za oblikovanje našeg identiteta. Neki običaji i tradicionalne prakse su, međutim, štetne za žene i djevojčice i mogu ih izložiti riziku od nasilja. Cilj, dakle, treba da bude ukidanje stereotipa koji utiču na žene i muškarce, a koji se navode kao opravdanje takve štetne tradicije. Radi se o tome da se obezbjedi da su žene i djevojčice bezbjedne u svojim porodicama i bilo gdje drugo, a ne o tome da se „od dječaka traži da se oblače ili igraju kao da su djevojčice“ i vice versa.

U KAKVOJ JE VEZI ISTANBULSKA KONVENCIJA S PITANJIMA SEKSUALNOG OPREDJELJENJA I RODNOG IDENTITETA?

■ Istanbulskom konvencijom se ne utvrđuju novi standardi u pogledu rodnog identiteta i seksualnog opredjeljenja, uključujući i u pogledu pravnog priznavanja istopolnih parova.

■ Princip nediskriminacije na osnovu rodnog identiteta ili seksualnog opredjeljenja oslanja se na pravne obaveze koje proizilaze iz drugih pravnih instrumenata, a najprije Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (član 14: zabrana diskriminacije, Protokol br. 12) i sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava (vidi, na primjer, Oliari protiv Italije, 2015, Ratzenbok i Seidl protiv Austrije, 2017) kao i *Preporuke (2010) 5 Komiteta ministara državama članicama Savjeta Evrope o mjerama za borbu protiv diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta*.

■ Istanbulska konvencija zabranjuje diskriminaciju po brojnim osnovama, uključujući rodni identitet i seksualno opredjeljenje (član 4, stav 3). Time se obezbjeđuje zaštita i podrška svim žrtvama nasilja, bez obzira na bilo koju njihovu osobinu. Primjena odredbi konvencije bez diskriminacije na osnovu rodnog identiteta značila bi, na primjer, da se obezbjedi da rodni identitet transrodnih osoba ne uskraćuje podršku i zaštitu garantovanu tim osobama u pogledu

nasilja u porodici, seksualnog napastvovanja, silovanja ili prinudnog braka. Isto važi za žene u istopolnim zajednicama, tako da sve žene, uključujući lezbejke, biseksualne i transrodne žene imaju pristup, na primjer, sigurnim kućama u slučaju nasilja, kao i pravo da žive život bez nasilja. Ovo takođe uključuje i muškarce homoseksualce koji se suočavaju s nasiljem u porodici.

VRIJEME DA SE ZAUSTAVE NAGAĐANJA I DEZINFORMACIJE O ISTANBULSKOJ KONVENCIJI

■ Istanbulska konvencija ne sadrži nikakvo skriveno značenje niti „skriveno namjere“. Istanbulska konvencija je rezultat dugih pregovora koji su doveli do njenog usvajanja konsenzusom svih država članica Savjeta Evrope. Zasnovana je na provjerenim i ispitanim politikama i propisima koji su dali pozitivne rezultate na nivou država članica.

■ Njeni ciljevi su jasno navedeni u članu 1. a to su sprječavanje nasilja, zaštita od nasilja i krivično gonjenje za nasilje nad ženama i nasilje u porodici. To znači rješavanje glavnih uzroka nasilja, a to su nejednakosti između muškaraca i žena u našim društvima. Zbog toga konvencija sadrži nekoliko odredbi koje osporavaju ideje o inferiornosti žena u odnosu na muškarce, kao i ideje o ulogama i ponašanjima koje žene i muškarci treba da imaju u javnoj i privatnoj sferi.

■ U tom pogledu Istanbulska konvencija ne nameće ništa čime bi se „ugrozila“ društvena struktura i vrijednosti društava. Niti se njom ženama ili muškarcima nameću bilo kakve životne odluke. Bilo da žele da budu hranitelji, roditelji ili se opredijele za uspješnu karijeru, konvencija nikoga ne obavezuje da usvoji određeni stil života. Konvencija se, međutim, protivi pokušajima koji su usmjereni na:

- ▶ ograničavanje žena i muškaraca na tradicionalne uloge, na taj način ograničavajući njihov lični, obrazovni i profesionalni razvoj i životne mogućnosti generalno;
- ▶ opravdavanje i održavanje patrijarhata, istorijskih odnosa moći između muškaraca i žena, kao i seksističkih stavova koji koče napredak u postizanju rodne ravnopravnosti;
- ▶ suprostavljanje ideji o pravu žena da žive slobodno bez nasilja.

BITI ČLANICA ISTANBULSKE KONVENCIJE: UJEDINJENI ZA OKONČANJE NASILJA NAD ŽENAMA

■ Istanbulska konvencija već ima pozitivan uticaj na živote žena širom Evrope. Tražiti od vlada da spriječe nasilje nad ženama, zaštite i podrže žrtve i kazne počiniocima u opsežnim naporima da se zaustavi takvo nasilje znači ženama žrtvama vratiti dostojanstvo, što je vrijednost od presudne važnosti prema Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Y.Y. protiv Turske, 2015), kao i da izmjestite aktivnosti na obezbjeđivanju osnovnih ljudskih prava žena iz domena milostinje u središte državne politike.

■ Istanbulska konvencija je pokrenula i dovela do važnih promjena u propisima, uspostavljanja novih i boljih usluga za žrtve, raspodjele resursa i povećanja napora u području obrazovanja. Konkretni primjeri iz zemalja koje sprovode Konvenciju obuhvataju: usvajanje propisa kojima se uvode nove definicije proganjanja i seksualnog uznemiravanja; izmjena definicije silovanja tako da je ono zasnovano na nepostojanju pristanka, a ne na dokazu o upotrebi sile; uspostavljanje „koordinisanih odgovora zajednice“, pri čemu stručnjaci kojima se žrtve obrate slučaj upućuju multidisciplinarnom timu koji pruža pomoć; uspostavljanje telefonske linije za pomoć koja je dostupna 24 časa na dan, svih sedam dana u sedmici; putem kojim žene upućuju na njima najbližu službu za savjetovanje; osnivanje sigurnih kuća koje se finansiraju iz javnih sredstava u područjima u kojima ih prije nije bilo; uvođenje teme nasilja nad ženama u nastavni plan i program različitih univerzitetskih studija (pravo, medicina, njega, psihologija, društvene nauke, itd.); izvođenje posebne obuke za sudije, tužioce i advokate kako bi se poboljšala mogućnost pristupa žena zaštiti i pravnim lijekovima.

■ Generalno, Istanbulska konvencija je podstakla bolje politike, usluge i diskurse u vezi s nasiljem koje žene i djevojčice doživljavaju i načine na koje im se može pomoći i osnažiti ih. Stručnjaci na svim nivoima (sprovođenje zakona, usluge socijalne zaštite, savjetovanje i usluge podrške, itd.) imali su koristi od ovog novog podsticaja i svjedoci su pojačane svijesti o ovom pitanju. Potreba da se djeluje je stvarna. Iskorjenjivanje nasilja nad ženama treba da bude cilj koji nas sve ujedinjuje.

Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici: sprječavanje nasilja, zaštita žrtava i krivično gonjenje počinitelaca u cilju borbe protiv ovog ozbiljnog kršenja ljudskih prava.

www.coe.int/conventionviolence
conventionviolence@coe.int

www.coe.int

Savjet Evrope je vodeća organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Savjeta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

MONTENEGRIN